

Beszámoló helyett

Gondolatok a vajdasági fiatal írók találkozója alkalmából

Fehér Ferenc

I. VISSZAPILLANTÁS ÉS VALLOMÁS

Mindig hittem, hogy vajdasági magyar irodalmunk sorsa nemcsak annak a pár íróembernek az ügye, aki itt ír, hanem azoké is, akikhez szólunk, vagy szólunk kellene. Elsősorban a vajdasági magyar olvasóké. Hittem, s hiszem ezt akkor is, ha engem is elfogott vagy elfog ma is a pusztába kiáltott szó, a kilátástalanság, a reménytelenség érzete. Hittemben, abban a hitemben, hogy új erőkeje és fiatal küzdőtársakkal gazdagodunk, méltán erősítgetett az utóbbi években a fiatal írók majdnem seregesnek mondható jelentkezése. Bevallom, mindig másodlagosnak éreztem azt a kérdést, hogy milyen írói törekvéseknek vagyok a szálláscsinálója, amikor nyomtatásban megjelentetek egy-egy új nevet. A tehetséget néztem elsősorban, azt mértem fel, hogy egyáltalán vár-

hatunk-e valamit ettől vagy attól az újonnan jelentkező fiataltól, s ha írásban megéreztem az írói tehetségnek akár a szikráját is, közöltem, szerzőjét biztattam és buzdítottam a további írásra. Ma is úgy érzem, hogy nem cselekedtem helytelenül, legalábbis nem érzem végzetes könnyelműségnek, hogy vállaltam ezt az előlegezett bizalmon alapuló szerkesztési és irodalompolitikai. Mulasztás volna azonban részemről, hogyha nem beszélnék erről, valamint sok más fontos és idevágó kérdésről a fiatal írók első nagyobbszabású találkozásán. Ha nem is beszámolóval, de számadással tartozom. És vallomással arról, hogy a fiatalok eddig kifejtett munkásságában s ezzel kapcsolatos jelen helyzetükben mit látok problémának, tisztázásra váró kérdésnek.

Tény az, hogy irodalmunk fokozatos és ma már teljesnek nevezhető felszabadulása a sematizmus, az irányított-ság nyúge alól kedvező légkört és egészséges állapotot hozott magával, s nagy mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a fiatalok soha nem tapasztalt érdeklődéssel forduljanak az írás és az irodalom felé. Ezt az érdeklődést magát igen

* Részletek Fehér Ferenc 1958 május 24-én, a fiatal írók HID által szervezett találkozásán felolvasott írásából.

egészséges jelenségnek tartom, de ha pusztá érdeklődés és inger marad — vajmi keveset nyerhet vele irodalmunk. Az írói szándéknak és a mögötte meghúzódó írói tudatosságnak, ha szunynyadozva is, ott kell élnie kezdetétől fogva abban az emberben, aki tollat fog és írásait közzé bocsátja. S már el is érkeztem az első és igen fontosnak érzett kérdéshez a fiatalok eddigi munkásságára vonatkozóan.

II.

AZ ÍRÓI TUDATOSSÁG PROBLÉMÁJA A FIATALOK ÍRÁSAIBAN

Ha azt kellene meghatároznom, hogy mi az a közös írói szándék, ami egybefogja vagy legalábbis főbb vonásokban jellemzi a fiatalok eddigi munkásságát, — bevallom, nehéz volna válaszolnom. De attól tartok, hogy közöttük is kevés olyan akadna, aki be tudna számolni ars poeticájáról és írói szándékairól. Miért írnak hát a fiatalok? Mi mozgatja tollukat? Erzik-e helyüket és feladatukat irodalmunkban? Hogyan viszonyulnak környezetükhöz, ehhez a tájhoz és ehhez az élethez, amelyhez tartoznak? Mit tükröznek ábrázolt világukban, s beszélhetünk-e ábrázolt világról eddigi írásaik alapján? Ha minde erre a kérdésre igenlő, pozitív választ adhatnánk, akkor azt jelenthetnénk be, hogy egy olyan új irónemzedékünk született, amelyről eddig csak álmodozhattunk ezen a tájon. Sajnos, épp az írói tudatosság a legsebezhetőbb pontja majd minden fiatal íróknak. Ennek legfőbb okát abban látom, hogy kellő írói felkészültség híján kezdtek el írni, s egyben igen szegényes az életismeretük és életélményük. Hiába keresem például ennek a tájnak, Vajdaságnak a színeit, ízeit és embereinek ábrázolt világát azoknak az írásoknak a zömében, amelyek itt született és itt felnövekedett fiatalok írtak. Jogosan várhatnánk el, hogy elsősorban ez a világ foglalja le őket és erről írnak, erről vallanak írásaikban. Legtöbbször az az érzésem, hogy ezt vagy azt a verset akárhol másutt is megírhatta volna valaki hasonló felkészültségű és képességű fiatal író. A kivételek elenyészők, de szívesen kell azokról is. Azt hiszem, Gulyás József sóstóaljai fiatal költőnk érez legtöbb kapcsolatot és eleven összetartozást a maga világával, s ebből a tájat,

sorsot és rendeltetést mélyen átérző költői életérzésből születtek meg a fiatalok költészetének talán legértékesebb versei. Gulyásnak legfőbb kincse, költői ereje az életélménye, s nyilván ez fejlesztte majd ki benne még jobban az írói tudatosságot. K o n c z István szintén ahhoz a csoporthoz tartozik, melynek a tagjaitól legtöbbször várhatunk. Egyike a meghatározottabb költői egyéniségeknek, gondolkodó szellem, társadalmi hivatásnak érzi költői munkásságát. Az »Igazságkereső vers« és a »Tavas 1957-ben« című költeményei talán a legkifejezettebben hordják magukban a »mondanivalós« költő tudatos szándékait. Nincs szándékomban azonban egyéni osztályozásokat adni írói öntudatból, csak megemlítek még néhány nevet azok közül, akiket én egyszerűen úgy nevezek magamban, hogy »mondanivalósak«. Közéjük tartoznak: Bauer Irén, Báti Zsuzsanna, Rajta Margit, Deák Ferenc, Vigh Rudolf, Dóró Sándor, Fehér Kálmán, Eizler József, Bóka Mária, Szajkó Margit, Varga József, Huszák Tibor, Virág Gábor a költők közül és Vlaovics József, Tolnai Ottó, Bányai János, Nagy Dezső, Pintér Lajos, Torok Csaba a prózáírók táborából. Nem értékmérő ez a vázlatos és mindenképpen hiányos felsorolás, hiszen nem egy tehetséges fiatait kellett későbbre hagynom, akikről az újszerű kifejezőmódra való törekvéssel kapcsolatban szeretnék szólni.

III.

A FIATALOK ÍRÓI VILÁGA ÉS ÉLETÉRZÉSE

A háborús veszély, az atombombakisérletek, a rádióaktivitástól való rettegetés és az úrhajózás, a tudomány erejébe vetett emberi bizodalom valamint a korunk és napjaink valóságából fakadó zaklatott életérzés jelentősen változtatott a ma világirdalmának arculatán. Egyrészt a valóság, az élet iránti közbömbösség, másrészt az egyén kozmikus magasságokba röppent életérzése tereli el a legnagyobbak és a legtehetségesebbek figyelmét is olykor az emberi élet konkrét valóságának nagy összefüggéseitől. Ez az életérzés hozzánk jobbara irodalmi-szellemi importként, ismeretlen áruként jutott el, s olykor felveszik fiataljaink is, mint idegen ruhát, kényelmentlenül mozognak benne, vagy

mint egzotikus csecsebecsét forgatják kezeik közt, arcukon mulatságos fintorral. Veszélyes divatoskodás és póz ütötte fel a fejét a fiatalok írásaiban; a modern ember életérzésével való tetszelgés. Én azt szeretném, ha elsősorban a vajdasági életérzésüknek adnának hangot, s ha eléggé teljes ahhoz az életük, akkor a jugoszláv életérzésnek. Ha úgy tetszik: shakespeare-i és dantei motívumokra lelhetnek, ha mélyen és elhivatottan tudnak szólalni a mi életérzésünk hangján. Modernebbek nem lesznek azzal, ha James Dean-t emlegetik, akikhez semmi, de semmi közük nincs és nem is lehet. Még fiatal vajdasági költő létükre sem. Garcia Lorca-t említtem meg és az ő életérzését, amely azáltal termelhetett ki az egész világ számára modern garcialorcai lírát, mert visszavonhatatlanul az ő Gramadájának levegőjét lehelte magából.

IV. MÉNYIBEN MODERNEK A FIATALOK IRODALMI TÖREKVÉSEI

Ezzel el is jutottunk a modernség kérdéséhez a fiatalok irodalmi munkásságában. Én mindig úgy találtam, hogy a tehetségesek egyúttal a legmodernebbek közöttük. Azok, akik tehetségük erejével és a tehetség mindig őszinteségre készítő parancsával a legvalóságosabb mondanivalójuknak adnak hangot a legegényibb, legadekvátabb formában. Akik nem tudnak hazudni. Akik valami belső predestináltsággal pontosan úgy és arról vallanak, amiről és ahogyan csak ők valhatnak, senki más. Ha kísérleteznek, azt kényszerítő nyugtalanságból, szükségérzetből teszik, s nem azért, mert hát mások is azt csinálják körülöttük. Ezt a következeteséget csak néhány fiatalunk újszerű alkotói kísérletezéseiben figyelhettem meg. Legtöbbitüknek még mindig adekvátabb kifejezési formája és műfaja lehetne a szépen cizellált szonett, a realista eszközökkel fölépített novella vagy elbeszélés. Mert rettegnek, hogy megszólja, vagy éppenséggel kineveti őket valaki?... Őszintén szólva, a mélyen-
szántó irodalmi újításokat és formai, kifejezésbeli felfedezéseket akárhány fiatal írónk erején felüli vállalkozásnak érzem ezidőszert. Az irodalomfejlődés folytonosságának valónká vált ismerete és bírása nélkül donquihote-i erő-

A tanácskozás résztvevőinek egy csoportja

Fehér Ferenc, Huszár Zoltán és Pintér Lajos a tanácskozás szünetében

feszítések maradhatnak csupán ezek a fiatalos buzgóságok. Nem rombolhatunk stílust, ha nem alakítottunk még ki stílust, és csak annyi hangszerezen játszhatunk, ahányat ismerünk. A hangszereken meg kell tanulni játszani. Erdemes megtanulni előbb, ahelyett, hogy csak rapszódikusán és a magunk kedvtelésére pötyögtetjük a húrokat vagy a billentyűket. Ennyit a fiatalok modern irodalmi törekvéseiről.

V. A STÍLUS ÉS A NYELV A FIATALOK ÍROI ALKOTÁSAIBAN

A nyelv az író egyetlen eszköze és fegyvere. A fiatalok nincsenek teljesen tudatában ennek. Különböztet többet tö-

ródnének vele. Legszebb és legjobb gondolataik szzenvednek hajótörést a magyar nyelv gyönyörű tengerének rájuk leselkedő, ismeretlen szirtfokain és zátonyain. A legfőbb veszély, ha egy fiatal író vagy költő nem érzi azt a nyelvet, amelyen ír. Mert ha érzi, csak nem ismeri eléggé, még megtanulhatja talán. Nem ritka eset azonban, hogy különben igen tehetséges fiatal költőink is (tehát nem költőnőink!) amikor pl. külföldiokról beszélnek, azt úgy mondják, hogy »balkis-koromban«. Ennél elképesztőbb nyelvi retteneteket is idézhetnek a benyújtott kéziratokból, de ezt a szép találkozót nem szeretném humoros délutánra változtatni. Pedig valójában elszomorító, hogy azok a tehetséges fiatal íróink és költőink, akik az egzisztencializmus, a modern életérzés és a stílusforradalom eshetőségeivel kacérkodnak, nem tudják a magyar nyelvet és a helyesírást. (Ezt ki kell mondanom, még akkor is, ha a magyar órák iskolai hangulatát és a dorgálós zavú tanár haragját idézem fel a jelenlévőkben.) Hogyan alakíthatják ki egyéni, sajátos stílusukat azok, akik olvasással, következetes tanulással nem hódítják meg maguknak ezt a számukra csak tetszhalott szépséget, a magyar nyelvet?...

AZ IRODALOMBÍRÁLAT SZEREPE A FIATALOK KIBONTAKOZÁSÁBAN

Nem létezhetik, még kevésbé fejlődhetnek egy irodalom az azt kísérő irodalombírálat nélkül... Fiatal íróink munkálkodását nem kísérte gondos és intenzív irodalomkritika. Ennek a hiányát, azt hiszem, ők maguk érezték a legjobban. Kár, hogy csak ők érezték, még nagyobb baj, hogyha netalán nem érezték, vagy nem számolnak vele a jövőben sem. Végso ideje foglalkozni helyzetükkel, munkásságukkal az igényes, átfogó irodalombírálat hangján és eszközeivel.

Munkásságuk, irodalmi törekvéseik kritikai elemzésének, állandó figyelemmel kísérésének hiányában nem kívánatos veszélyek várhatnak rájuk is, vajdasági magyar irodalmunkra is. Hiszen nem mindegy, hogy mit nyerünk, vagy veszítünk velük. Az irodalombírálat segítségével elsősorban abban nyilvánulhatna meg, hogy rávezeti őket arra az útra, amelyen szívós munkával és okos tájékozottsággal pótolhatják írói felkészültségük hiányait és kiegészíthetik látókörüket. Nem elég korholni és vádolni fiataljainkat ilyen vagy olyan hibáik, hiányosságaik miatt; a tehetségek talán megérdemlik, hogy a vajdasági kritikus szeretettel és bizalommal egyengesse első lépéseiket ezen az egyébként is rögös talajon, amelyet vajdasági magyar irodalomnak neveznek.